

Sosiaalialan etiikka taloudellisen niukkuuden oloissa

Kuntatalo 16.5.2019

Jaana Hallamaa

16.5.2019

1

Sosiaalialan etiikka

- ▶ Lainsäädäntö
  - ▶ Ihmisoikeusperustainen oikeusvaltio
- ▶ Arvot
  - ▶ Tavoitteena hyvä elämä hyvässä yhteiskunnassa
- ▶ Etiikka
  - ▶ Etiikka ei ole vain arvoja vaan ennen muuta toimintaa.

16.5.2019

2

Arvot ja etiikka

- ▶ *Bonum est faciendum et prosequendum et malum vitandum.*
  - ▶ Tuomas Akvinolainen (1225-1274)
- ▶ Hyvää on tehtävä ja edistettävä ja pahaa vältettävä.

16.5.2019

3

Hyvän yhteiskunnan eettiset rakennusaineet

- ▶ Pahan estäminen
  - ▶ Varjeleva yhteiskunta
- ▶ Hyvän tekeminen
  - ▶ Huolehtiva yhteiskunta
- ▶ Hyvän edistäminen
  - ▶ Vertaistava yhteiskunta
- ▶ Oikeudenmukaisuuden toteuttaminen
  - ▶ Rankaiseva, tasoittava ja tunnustava oikeudenmukaisuus

16.5.2019

4

Yhteiskunta estää pahaa

- ▶ Varjeleva yhteiskunta
- ▶ Ilmentymä: rikoslaki
  - ▶ Taustalla keskeiset moraaliset kiellot
- ▶ Tavoitteena varjella yhteisön keskeisiä hyviä ja tärkeimpiä arvoja.
- ▶ Kiellot rajaavat toimintaa, mutta eivät tuota hyvää.
  - ▶ Moraalisen toiminnan vähimmäisehto
- ▶ Vakaan yhteiselämän ja siksi myös hyvinvoinnin perusta

16.5.2019

5

Varjeleva yhteiskunta: kansalaisen näkökulma

- ▶ Yhteiskunta suojaa ja suojelee.
  - ▶ Ihmistä ja hänelle tärkeitä asioita suojataan estämällä niitä vahingoittumasta.
- ▶ Yhteiskunta estää ja rajoittaa.
  - ▶ Ihmisiä estetään tekemästä sellaista, mitä vahingoittaa.
    - ▶ Turvavyöpakko
    - ▶ Paloturvallisuusmääräykset
    - ▶ Pornon myyntirajoitukset
    - ▶ Alkoholilaki

16.5.2019

6

Kontrolliyhteiskunta

- ▶ Varjelevan yhteiskunnan vääristynyt muoto
- ▶ Missä varjelun rajat kulkevat?
  - ▶ Pahan estämistä suojelemalla vai kansalaisten kontrolloimista heitä rajoittamalla?
  - ▶ Pakkotoimet?
  - ▶ Kuriyhteiskunta
- ▶ Kolmannen osapuolen etu?
- ▶ Vahvojen velvollisuus osoittaa solidaarisuutta?

16.5.2019

7

Yhteiskunta tekee hyvää

- ▶ Huolehtiva yhteiskunta
- ▶ Ilmentymä: Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet
  - ▶ Lainsäädännöllä voidaan myös jakaa hyviä.
- ▶ Tavoitteena lisätä kansalaisten toimintaedellytyksiä.
  - ▶ Toimintaedellytysten luominen ja vahvistaminen
  - ▶ Erojen tasoittaminen
  - ▶ Puutteiden ja vajausten kompensoiminen
- ▶ Kaikki hyötyvät.
  - ▶ Hyvinvoinnin (tasaisempi jakaminen) kasvattaa kaikkien hyvinvointia.

16.5.2019

8

Huolehtiva yhteiskunta - kansalaisen näkökulma

- ▶ Yhteiskunta takaa elämän perusedellytykset.
  - ▶ Koulutus
  - ▶ Terveysthuolto
  - ▶ Infrastruktuuri
  - ▶ Sosiaaliturva
  - ▶ Viimekätinen turva
- ▶ Yhteiskunta määrittelee kohtuulliset tarpeet.
  - ▶ Tukien ja palveluiden saaminen on sidottu kriteereihin.

16.5.2019

9

Holhousyhteiskunta

- ▶ Huolehtivan yhteiskunnan varjo
- ▶ Yhteiskunta määrittelee hyvän elämän.
  - ▶ Lainsäätäjä ja asiantuntija määrittelevät, mitä on kohtuullista haluta ja saada.
- ▶ Etujen ja tukien saamista säädellään.
  - ▶ Kriteerien määrittelyminen
  - ▶ Asiantuntijavalta
  - ▶ Palveluparadoksi: tavoitteena voimaantuminen - edellytyksenä avuttomuus
  - ▶ Luottamuksen ja solidaarisuuden sijaan epäluulo ja pelaaminen

16.5.2019

10

Yhteiskunta edistää hyvää ja sen edellytyksiä

- ▶ Vertaistava yhteiskunta
- ▶ Ilmentymä: kansalaisyhteiskunnan toiminta, osallistavat palvelut
- ▶ Tavoitteena
  - ▶ Vahvistaa ja lisätä omaehtoista toimintaa
  - ▶ Edistää vapaata toimintaa ja yhteistoimintaa
  - ▶ Luottamukseen perustuva keskinäisriippuvuus
- ▶ Lähtökohtana vertaisuus

16.5.2019

11

Vertaistava yhteiskunta - kansalaisen näkökulma

- ▶ Tavoitteena täysi osallisuus
- ▶ Ihanteena vertaisuus
  - ▶ Kokemusasiantuntijuuden arvo ja rooli
  - ▶ Asiantuntijavallan luonne ja rajat

16.5.2019

12

Heitteillejätöyhteiskunta

- ▶ Vertaisuus on vaativa ihanne.
  - ▶ Ylisukupolvinen osattomuus
  - ▶ Järjestelmälähtöinen avuttomuus
  - ▶ Viranomainen määrittelee oikeanlaisen aktiivisuuden suunnan ja rajat.
- ▶ Vertaisuuden kaksi puolta
  - ▶ Yhtäläinen ihmisarvo
  - ▶ Yhtäläiset moraaliset velvollisuudet
- ▶ Vastuuttamisen ja heitteillejätön raja?
  - ▶ Asiantuntijavaltaan sisältyvät pakon ja holhoamisen elementit
  - ▶ Näennäisvertaistaminen

16.5.2019

13

Hyvinvointikertomuksen kolme teemaa

- ▶ Paternalistinen yhteiskunta
  - ▶ Hyvä isä rajoittaa lapsia heidän omaksi parhaakseen.
- ▶ Hoivayhteiskunta
  - ▶ Hyvä äiti tietää lasten tarpeet paremmin kuin he itse.
- ▶ Kansalaisyhteiskunta
  - ▶ Sisarukset tukevat toisiaan mutta ovat tarkkoina siitä, että jako-oikeudenmukaisuus toteutuu.

16.5.2019

14

Hyvinvoinnin aspektit ja oikeudenmukaisuus

- ▶ Yhteiskunnan varjeleva, huolehtiva ja vertaistava tehtävä täydentävät toisiaan.
- ▶ Myös oikeudenmukaisuuden muodot voidaan hahmottaa niiden avulla:
  - ▶ Rankaiseva oikeudenmukaisuus
  - ▶ Tasaava ja tasoittava oikeudenmukaisuus
  - ▶ Tunnustava oikeudenmukaisuus

16.5.2019

15

Kohti hyvän edistämistä

- ▶ Varjelevan ja huolehtivan yhteiskunnan hyvästä toiminnasta on paljon kokemusta ja osaamista.
- ▶ Vertaistavan yhteiskunnan luominen on vasta alussa.
  - ▶ Kaikkien näkemykset ja asiantuntemus on saatava yhteiseen käyttöön.
  - ▶ Syrjäyttäminen tulee kalliiksi ja on eettisesti kestämatöntä
  - ▶ Rajoittamisesta ja kohdistamisesta osallisuuteen
- ▶ Kuinka siirtää korkeat ihanteet käytännön toimiksi niukkenevien resurssien yhteiskunnassa?

16.5.2019

16

Vaikeuksia

- ▶ Yhteiskunnan varjelevaa ja huolehtivaa tehtävää voidaan toteuttaa kiinnittämällä huomio toimijarooliin.
  - ▶ Päätöksentekijät
  - ▶ Asiantuntijat
  - ▶ Toimeenpanijat
- ▶ Vertaistavan hyvinvoinnin toteuttaminen edellyttää toisenlaista näkökulmaa.
  - ▶ Toimintaa on tarkasteltava ihmisten välisten yhteistoimintasuhteiden näkökulmasta.
- ▶ Taloudellinen niukkuus tekee haasteista entistä vaikeampia.

16.5.2019

17

Kolme tapaa kohdata niukkuus

- ▶ Pahan estäminen
  - ▶ Rahat uhkaavat loppua: Supistetaan ja karsitaan toimintaa ja kiristetään avun ehtoja.
- ▶ Hyvän tekeminen
  - ▶ Rahaa ei riitä kaikkeen: Keskitytään kaikkein tärkeimpään ja yritetään turvata viimekätinen suoja.
- ▶ Hyvän edistäminen
  - ▶ Rahaa on aina liian vähän, joten resursseja täytyy kasvattaa jollain toisella tavalla.

16.5.2019

18

Hyvän edistäminen on suhdetoimintaa

- ▶ Ydinkysymys
  - ▶ Kuinka toimia tavalla, joka edistää muiden toimijuutta?
- ▶ Reunaehdoja
  - ▶ Luottamuksen rakentaminen ja ylläpitäminen
    - ▶ Luottamus rakentuu yhteisiksi tunnistettujen ja tunnustettujen hyvien varaan.
  - ▶ Kommunikaatiota vääristävien ja yhteistoimintaa vaikeuttavien mekanismien tunnistaminen
    - ▶ Ryhmadynaamisten prosessien vaikutus
  - ▶ Asiantuntijatoiminnan kipukohtien tunnistaminen ja korjaaminen
    - ▶ Virheiden, erehdysten ja epäonnistumisten tutkiminen

16.5.2019

19

Menneisyys antaa toivoa

- ▶ Oikeusjärjestys ja järjestynyt yhteiskunta on luotu vastustamalla tavoitteiden saavuttamista estävien mekanismien ylivaltaa.
  - ▶ Oikeudenmukaisuuden ihanne
    - ▶ Voimaa ei samasteta oikeuteen.
  - ▶ Hyväksitysten moneus
    - ▶ Konflikteja ei ratkaista väkivallalla.
  - ▶ Yhteinen ihmisarvo
    - ▶ Etujen jakamista ei rajata oman ryhmän jäseniin.
  - ▶ Tieteellinen lähestymistapa
    - ▶ Kaiken kyseenalaistaminen ja yrityksen ja erehdyksen menetelmä

16.5.2019

20

Kirjallisuutta

- ▶ Jaana Hallamaa, *Yhdessä toimimisen etiikka*. Gaudeamus, 2017.
- ▶ Jaana Hallamaa, "Hyvinvointiyhteiskunta moraalisenä hankkeena. Näkökulmana vastavuoroisuus." *Teologinen Aikakauskirja* 2018;123(2):100-112.
- ▶ Pia Oedewald & Teemu Reiman (2006) Turvallisuuskriittisten organisaatioiden toiminnan erityispiirteet. VTT Publications 593.
- ▶ Teemu Reiman & Pia Oedewald, (2008) *Turvallisuuskriittiset organisaatiot. Onnettomuudet, kulttuuri ja johtaminen*. Edita.

16.5.2019

21